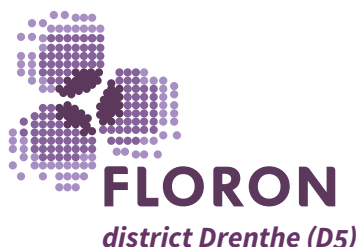

NIEUWSBRIEF NO. 55

Januari 2020

Stichting
Werkgroep
Florakartering
Drenthe
www.wfdrenthe.nl

Voorzitter/Districtscoördinator Floron
Ben Hoentjen
tel. 06-40363682 / 050-4061990
benhoentjen@kpnmail.nl

Secretariaat/DC-teamlid Floron
Els Heijman
tel. 06-10418115 / 050-4092836
wfdrenthe@gmail.com

Inhoud deze nieuwsbrief:

	blz
Van de redactie – <i>Els Heijman en Ben Hoentjen</i>	1
Uit het WFD-bestuur – <i>Ben Hoentjen</i>	3
In memoriam Bert Lanjouw – <i>Joop Smittenberg en Ben Hoentjen</i>	5
Eindelijk kleine plantjes van de Kleine Schorseneer op de Hondsrug: het begin is er! – <i>Sheila Luijten en Sascha van der Meer</i>	6
Zoeken naar Ondergedoken moerasscherm (<i>Apium inundatum</i>) op de Vossenbergh – <i>Joop Verburg</i>	9
Zes jaar kijken naar planten in de Mandelanden – <i>Jan Klooster, Wietze Koops en Jos Vink</i>	10
Bentepollen: een kleine greep uit de bijzondere plantenvondsten in Drenthe in 2019 – <i>Els Heijman en Ben Hoentjen</i>	15
Mijn moestuin: een wildernis? – <i>Joop Verburg</i>	18
Afbraakterreinen: ruigtekruiden kortstondig in de aanbidding – <i>Guus de Vries</i>	20
Nieuws van het Validatiefront – <i>Ben Hoentjen en Els Heijman</i>	26
HNS-hokken 2020 bekend – <i>Els Heijman en Ben Hoentjen</i>	27
Excursieprogramma 2020	29
Programma WFD-dag 22 februari 2020	30

Van de redactie

Els Heijman en Ben Hoentjen

Al is 2020 alweer een aantal dagen oud, toch willen we iedereen allereerst een heel goed en vooral gezond jaar toewensen met hopelijk veel gelegenheid om erop uit te gaan. En niet alleen om te inventariseren, maar ook om zo maar te genieten van wat de Drentse flora gelukkig nog steeds te bieden heeft.

Het is te hopen dat er, ondanks alle intimiderende trekkinggeweld, een echte oplossing komt om te voorkomen dat de stikstofdeken die over de hele provincie ligt nog dikker wordt. Zeker nu de meeste gemeenten, waterschappen en de provincie Drenthe zich hebben gecommitteerd aan het afsprakenkader 'Soortenrijk Drenthe – Samenwerken aan natuurvriendelijk beheer van bermen en oevers' om de biodiversiteit in het buitengebied te verhogen. Daarmee staat of valt ook

het succes van tal van lokale initiatieven die sinds het aannemen van de Boerenlandvlinder-motie in 2017 overal in Drenthe van de grond zijn gekomen. Want zonder vermindering van de stikstoflast blijft ecologische beheer, ook buiten de natuurgebieden, dweilen met de kraan open. Het staat ook haaks op de positieve inzet van de vertegenwoordigers van een groot

WFD medewerkersbijeenkomst

zaterdag 22 februari 2020

'De Meent', Stationsweg 159, 9471 GP Zuidlaren

vanaf 9.30 u staat de koffie klaar

aantal groene organisaties in het Drents bermberaad, waarover meer in deze nieuwsbrief.

Naast het inventariseren van km-hokken o.a. voor HNS waren WFD-medewerkers ook in 2019 betrokken bij de lopende soortbeschermingsprojecten. Zo telde Annie Vos weer haar Stengelloze sleutelbloemen en werden in mei de groeiplaatsen van de Zwartblauwe rapunzel bezocht om te kijken of de uitzaaiacties van enkele jaren geleden meer planten hebben opgeleverd. De resultaten hiervan komen in de loop van het jaar beschikbaar. Spannend was de zoektocht naar jonge sprietjes van de Kleine schorseneer, die in september 2018 in de stromende regen waren uitgezet op het Zuiderveld en de aangrenzende ecozone. Sheila Luijten en Sascha van der Meer doen er verslag van.

Joop Verburg neemt ons mee naar de Vossenbergh en biedt ons een kijkje in zijn 'wilde' moestuin.

De plantenwerkgroep van IVN Borger-Odoorn laat zien hoe vrijwilligers kunnen helpen bij het volgen van de vegetatieontwikkeling in nieuwe natuurgebieden, zoals de Mandelanden en daarmee waardevolle gegevens kunnen verzamelen voor het (bij)sturen van het beheer. In onze vaste rubriek Bentepollen duikt bij de verschillende opgenomen, vaak nieuwe, soorten vaak de naam van Guus de Vries op. Net als Edwin de Weerd is hij voortdurend op zoek naar nieuwkomers in onze flora en hij vindt ze ook! Zijn bijdrage in deze nieuwsbrief is dan ook eigenlijk een vervolg op Bentepollen. En nu maar hopen dat veel van die nieuwe soorten ook de nieuwe *Heukels' Flora* gehaald hebben, die op 13 februari in Naturalis in Leiden zal worden gepresenteerd. Deze 24^e editie is deels in kleur.

Begin januari kan iedereen ook weer zijn of haar HNS-hokken voor komend veldseizoen reserveren, maar tot je daarvoor op pad kunt, zou het fijn zijn nog een keer je naar Verspreidingsatlas opgestuurde gegevens na te lopen op nog niet gevalideerde waarnemingen. De validatiebrigade zal die hulp zeer waarderen.

Natuurlijk is er ook al een excursieprogramma voor dit jaar en kun je je aanmelden voor de WFD-medewerkersdag op 22 februari, weer in Zuidlaren. Dan krijgt iemand ook weer de Drentse floraprijs uitgereikt...

Rest ons nog Jan Faber heel hartelijk te bedanken voor de opmaak van deze nieuwsbrief omdat Bert Blok rond de jaarwisseling zijn handen vol had aan zijn verhuizing naar Oosterhesselen.

Graag tot ziens in Zuidlaren en een mooi veldseizoen toegewenst!

Samen de niet meteen met zekerheid te benoemen soorten bekijken aan het eind van de eerste excursie van 2019, 20 april in Ansen (Foto Ben Hoentjen).

Uit het WFD-bestuur

Ben Hoentjen

Drents Bermberaad

Zoals in Nieuwsbrief 54 gemeld (www.wfdrenthe.nl) heeft de WFD in november 2018 ook de ondersteuningsverklaring ondertekend om een bijdrage te leveren aan de doelstellingen van het afsprakenkader 'Soortenrijk Drenthe – Samenwerken aan natuurvriendelijk beheer van bermen en oevers'. Hierin spreken vrijwel alle Drentse gemeenten, drie waterschappen en de provincie Drenthe de ambitie uit om door ecologisch beheer de biodiversiteit van bermen, taluds, oevers en overhoeken te verbeteren. De teksten van beide documenten vind je ook op de WFD-website (www.wfdrenthe.nl/nieuws.htm).

In het afgelopen jaar zijn vertegenwoordigers van deze gemeenten, waterschappen en provincie Drenthe en van alle organisaties die de ondersteuningsverklaring hebben ondertekend drie keer bij elkaar geweest om die papieren ambities en steun om te zetten in concrete voorstellen en projecten. Elk van de partijen heeft op de eerste bijeenkomst van dit Drents Bermberaad, eind februari in Orvelte, georganiseerd door de provincie Drenthe, aangegeven wat zij voor het bereiken van de doelstelling, verbetering van de biodiversiteit in het agrarisch gebied, 'in de aanbieding' heeft.

Van de zijde van de WFD hebben we onze kennis van de wilde flora en ervaring met inventariseren en monitoren in het mandje gedaan. Toen zijn ook zes werkgroepen gevormd, samengesteld uit vertegenwoordigers van de verschillende organisaties, om een aantal belangrijke aspecten nader uit te werken:

1. Monitoring
2. Uitvoering (bestekken, kosten, werkvloer)
3. Natuurnetwerk Drenthe
4. Burgerinitiatieven
5. Communicatie
6. Maaisel

Grasklokjes in een grazige wegberm verdienen een zorgvuldig beheer (Foto Joop Verburg).

De WFD was trekker van de Werkgroep Monitoring, waaraan ook de Vlinderwerkgroep Drenthe (Ru Bijlsma), Floron (Edwin Dijkhuis), gemeente Assen (Johan Wessel) en Waterschap Drents Overijsselse Delta (Mirjam Fagel) deelnamen. In een tussenbijeenkomst met veldbezoek bij Westerbork op 9 mei zijn de voorlopige resultaten besproken.

De definitieve uitkomsten van alle werkgroepen zijn op 10 oktober in het gemeentehuis van Aa en Hunze gepresenteerd, bijvoorbeeld een kaart waarop voor heel Drenthe per bermtraject is te zien welk beheer daar nu wordt toegepast (te zien via [deze link](#)).

Een van de concrete voorstellen van de werkgroep Monitoring, deels ingegeven door de resultaten van het onderzoek van Ru Bijlsma rond Orvelte (te lezen in Nieuwsbrief 54), de wens van Waterschap Hunze en Aa's en de werkgroep Bloeiend Benneveld, was de methodiek van Mijn Berm Bloeit! uit te breiden voor toepassing op (brede) taluds van waterschapsleidingen en sloten. In de loop van de herfst heeft de provincie Drenthe Floron en De Vlinderstichting hiervoor opdracht gegeven.

Inbreng van plantenkennis gewenst en gevraagd

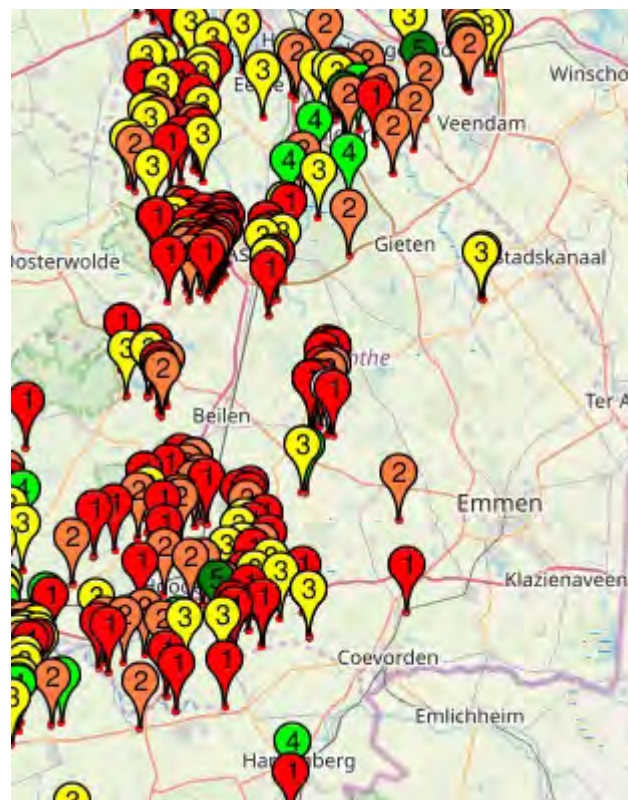
Nu op steeds meer plekken bewonersinitiatieven van de grond komen om met ecologisch beheer bermen bloemrijker te maken, wordt ook de behoefte aan gedegen florakennis en inventariseren steeds groter. Het Mijn Berm Bloeit-project van Floron en de Vlinderstichting biedt een laagdrempelige methode om de bloemen nectarrijkdom van een berm te bepalen, maar krijgt een meerwaarde als alle soorten in de opname worden meegenomen. En dat is bij uitstek de aanvulling die WFD-vrijwilligers bij zulke projecten in kunnen

Tabel 1 Het aantal Mijn Berm Bloeit! opnamen in Drenthe in 2017, 2018 en 2019 (Bron: Verspreidingsatlas <https://www.verspreidingsatlas.nl/projecten/floron/bermen>, gegevens t/m 27 november 2019).

Aantal Mijn Berm bloeit!-opnamen				
Gemeente	2017	2018	2019	totaal
Hoogeveen	28	11	34	73
De Wolden	23	4	15	42
Midden-Drenthe	21	13	0	34
Assen	28	0	0	28
Noordenveld	14	14	0	28
Tynaarlo	5	10	7	22
Westerveld	5	13	0	18
Aa en Hunze	1	9	8	18
Meppel	1	11	0	12
Coevorden	1	1	3	5
Borger-Odoorn	2	0	0	2
Emmen	0	0	0	0
Totaal	129	86	67	282

De nectarindex van de opnametrajecten, geïnventariseerd met de Mijn Berm Bloeit!-methode in de periode 2017-2019 (gegevens t/m 27 november 2019) (Bron: Verspreidingsatlas <https://www.verspreidingsatlas.nl/projecten/floron/bermen>).

brengen. Dus hoor je in je woonomgeving over zulke initiatieven en zie je kans je florakennis daarvoor in te zetten: graag!

Dat zou ook een mooie toename opleveren van het aantal in Drenthe onderzochte Mijn berm bloeit-berm-trajecten. Na een goeie start in 2017 (129 trajecten, tabel 1) is het aantal opnamen teruggelopen tot 67 in 2019. In sommige gemeenten is zelfs nog nooit een traject geïnventariseerd: wie zorgt ervoor dat er ook in ZO-Drenthe meer druppels op de kaart komen?

Provinciale waarderingssubsidie 2020

Net als voorgaande jaren heeft onze penningmeester Martin Stolp mede namens de Vlinderwerkgroep Drenthe (VWD) en de Paddenstoelenwerkgroep Drenthe (PWD) weer een aanvraag ingediend voor een provinciale waarderingssubsidie. Anders dan voorgaande jaren hoefde dat niet per sé per 1 september en dat was maar gelukkig ook want door het buitengewone paddenstoelenseizoen, afgelopen herfst, kwam Eef Arnolds er pas eind november aan toe de benodigde gegevens voor de PWD aan te leveren.

De ontvangstbevestiging van de aanvraag is half december binnengekomen, maar het duurt nog wel even voor we een al dan niet positieve uitslag krijgen. Wie weet kunnen we dat op de WFD-dag, 22 februari, melden.

In memoriam Bert Lanjouw

Joop Smittenberg en Ben Hoentjen

In juli, afgelopen zomer, liet Bert ons weten dat hij ongeneeslijk ziek was. In de maanden erna hebben we hem een paar keer kunnen bezoeken en samen herinneringen ophalen. We zaten dan buiten op de bank en wandelden door zijn zelf gecreëerde natuurgebied bij zijn woonhuis op het terrein van de voormalige steenfabriek Ceres bij Rottum.

Op 7 december is Bert overleden.

Bert Lanjouw was behalve een gedreven en innemend florist, een boeiend mens met een brede belangstelling en een goede fotograaf. Door zijn veldwerk voor het flora- en vegetatieonderzoek van de provincie Drenthe heeft hij een belangrijke bijdrage geleverd aan de kennis van de Drentse flora.

In 1984-'85 heeft hij samen met Piet Schipper en Han de Boer de Drentse veenkoloniën geïnventariseerd. Veel stippen op de verspreidingskaartjes in de *Atlas van de Drentse flora* voor dit gebied zijn mede aan zijn inzet te danken.

Waterplanten en watervegetaties hadden zijn bijzondere belangstelling. Met zijn grote ecologische kennis daarvan heeft hij kunnen bijdragen aan de beschrijvingen van de gemeenschappen van de Fonteinkruid-klasse in deel 2 van de *Vegetatie van Nederland* (1995). Voor de WFD-Nieuwsbrief 49 (december 2013) schreef hij een artikel over het voorkomen van Gewoon en Loos blaasjeskruid in Oost-Drentse veenkoloniale wijken en waterschapsleidingen en het lastige onderscheid tussen die beide soorten in het veld. In 2014 was hij één van de docenten van de Groen&Doen Grassen- en zeggencursus met excursies in de Maatlanden, op het Eexterveld en in de Breevenen. Bert was een trouwe bezoeker van de WFD-dag, de afgelopen jaren was hij er vrijwel altijd.

Zijn betrokken aanwezigheid zullen we vanaf nu helaas moeten missen.

We wensen zijn partner Ann en zijn kinderen heel veel sterkte toe om te leren leven met dit verlies.

Bert Lanjouw in gesprek met Eef Arnolds op de WFD-dag februari 2015 (Foto Karin Uilhoorn).

Eindelijk kleine plantjes van de Kleine Schorseneer op de Hondsrug: het begin is er!

Sheila Luijten (Science4Nature) en
Sascha van der Meer (FLORON)

Het herstelproject rondom de populatie Kleine schorseneer in Drenthe loopt alweer een aantal jaren, maar heeft tot nu toe nog niet tot vestiging van nieuwe planten in de populatie geleid. Ook in 2018 en 2019 zijn er weer stappen gezet om de Drentse populatie te versterken.

2018

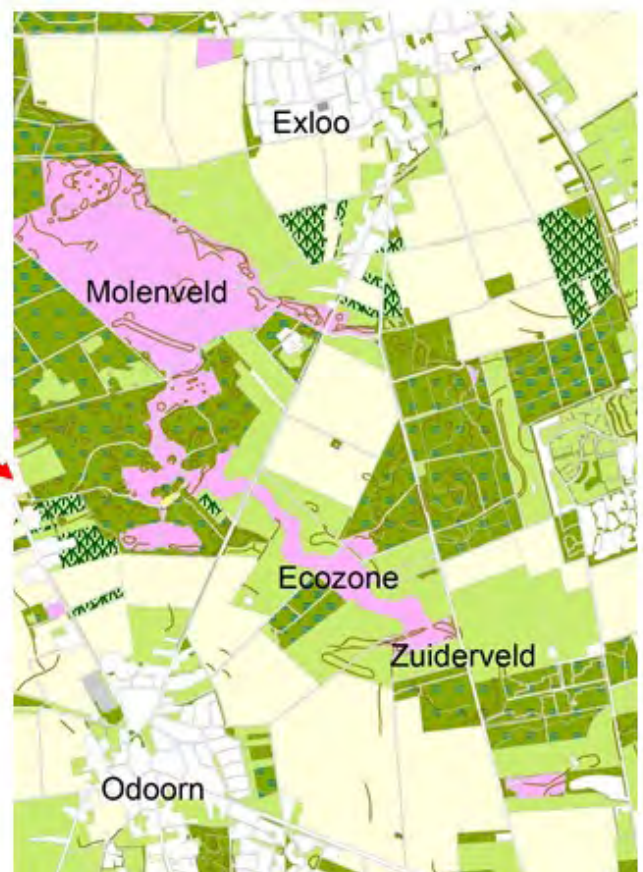
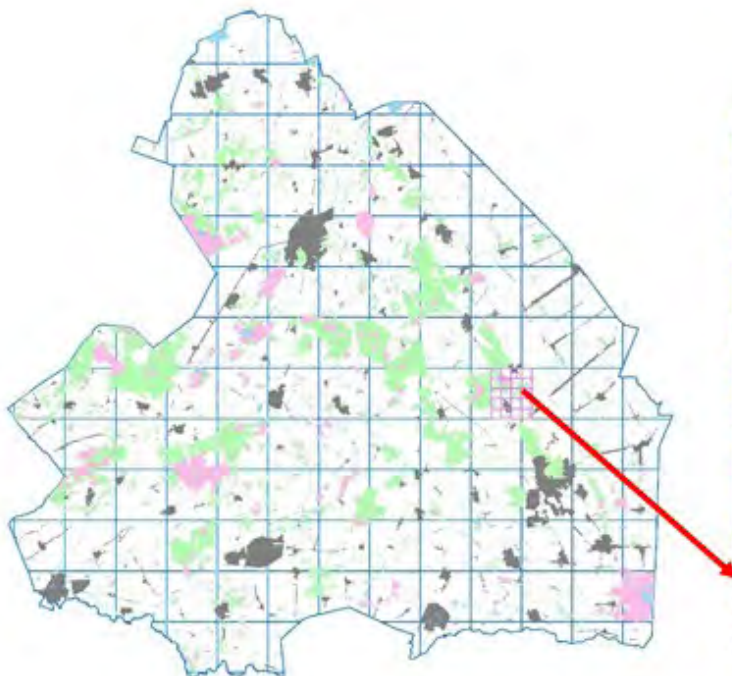
In september 2018 zijn kleine kiemplantjes uitgeplant in drie plagplekken op het Zuiderveld en op vier deellocaties in een aangrenzend voormalig landbouwperceel, dat 'ecozone' wordt genoemd (figuur 1). De dag vóór het uitplanten had het lekker geregend. We hoopten dat enkele kiemplanten zich ondanks het droge najaar toch zouden vestigen, en dat we in het voorjaar van 2019 dus weer jonge schorseneren zouden zien op de Hondsrug.

In november 2018 heeft Staatsbosbeheer op het Zuiderveld de vegetatie van de bestaande groeiplek (figuur 1) zeer kort afgemaaid en het maaisel afge-

Kleine schorseneer na regen op de Veluwe

voerd. De groeiplek is vervolgens bekalkt om de sterke bodemverzuring tegen te gaan. Deze beheermaatregel heeft met succes gewerkt bij Staatsbosbeheercollega's

Figuur 1: De ligging van het Zuiderveld, het Molenveld en de 'ecozone' op de Hondsrug bij Odoorn.

op de Veluwe. Zeer kort maaien en bekalken van de groeiplaats van Kleine schorseneer leidde daar tot meer bloeiende planten die eerder verstopt zaten in een hoge vegetatie van Struikhei en/of Pijpenstrootje. Daarnaast zijn op het Zuiderveld en Molenveld (figuur 1) extra plekken kort gemaaid t.b.v. toekomstig populatieherstel. Sommige vlakjes zijn bekalkt, sommige beleemd en sommige zowel bekalkt als beleemd. Er is natuurlijk ook een proefvlak niet behandeld om na te kunnen gaan of en zo ja in welke mate bekalking, uitstrooien van leem of een combinatie van beide de groeiomstandigheden voor Kleine schorseneer kunnen verbeteren.

In het begin van de winter heeft Science4Nature buiten het project om op de plagplekken nog bodemonsters genomen om de zuurgraad (pH) nogmaals te meten, omdat ondanks het toevoegen van kalk in november 2016 (Dijkhuis e.a., 2016) de vegetatie niet of nauwelijks van de grond kwam. Het lijkt er dus op dat deze eerste bekalking weinig succes heeft gehad.

2019

Op 15 juli 2019 was het dan zover. Om tien uur in de ochtend hadden Ben Hoentjen, Annie Vos, Gerard Oostermeijer en Sheila Luijten afgesproken aan het

eind van de Bergjesweg. Na koffie en koek is het vaste prik om eerst de bestaande groeiplaats te inspecteren. Na enig speurwerk werden de eerste kleine plantjes, 19 in totaal, gevonden op de plek waar in najaar 2015 een deel van de planten was uitgegraven om in bloei te laten komen in de kas. Ook op de plek waar Karin Uilhoorn in 2017 opeens een bloeiende Kleine schorseneer binnen het raster zag staan, waren jonge planten (4) aanwezig (foto 1).

Na deze vondst was het tijd om de overleving van de uitgeplante Kleine schorseneren te bekijken. Dat is altijd weer spannend!! Staan ze er of staan ze er niet? Eerst zochten we op het Zuiderveld. Op de knieën kruipend door de plagplekken op zoek naar de kleine sprietjes van de Kleine schorseneer. Het bleef stil ... totdat Ben eindelijk vanuit de hoek van een van de plagstukken riep: dit moet er volgens mij een zijn! Knap hoor: hij vond een klein plantje van 2 à 3 centimeter hoog, met twee rood aangelopen dunne, lijnvormige blaadjes (foto 2). Dat was meteen de enige plant die we in de plagplekken op het Zuiderveld vonden. Dit is jammer, maar ook weer niet zo vreemd, want de pH-metingen van de eind 2018 meegenomen grondmonsters hadden al laten zien dat de plagstroken nog steeds zeer zuur waren ($\text{pH} \leq 4,0$). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de eind 2016 uitgestrooide hoeveelheid kalk te gering was. Maar het kan ook zijn dat de kalk kort na het aanbrengen met de regen meteen dieper de bodem is ingespoeld. Deze veronderstelling is niet zo vreemd, omdat de organische laag bij het plaggen vrijwel geheel verwijderd is, waardoor alleen de witte, reeds geheel uitgespoelde zgn. 'loodzandlaag' nog resteerde. Hierin zit nauwelijks

Foto 2: Een rood aangelopen jonge Kleine schorseneer in een plagplek op het Zuiderveld (Foto Sheila Luijten).

Foto 1: Twee groepjes planten op de laatste groeiplaats van Kleine schorseneer in Drenthe. Wie de pennen en stokjes telt komt tot 23 planten in totaal (Foto Sheila Luijten).

organisch materiaal om de kalk te binden. Dit resultaat bevestigt experimenten die laten zien dat plaggen in droge heide eigenlijk niet meer werkt tegen verzuring en vermesting door stikstof, omdat de bodem al vrijwel geheel is uitgeput.

Na het Zuiderveld verplaatsten de 'schorsenerenzoekers' zich naar de ecozone. De bodemchemie is hier beduidend beter. Er begint zich zelfs al een (hei)schrale vegetatie te ontwikkelen. Het zou hier dus moeten kunnen. En ja hoor, BINGO! Er waren zelfs te weinig satéprikkers meegebracht, zodat we ze in tweeën moesten breken om alle plantjes te kunnen markeren en tellen. Alternatieve markeerstokjes werden daarna zelfs nog bij gezocht in het veld. In totaal werden in de ecozone zo'n 250 plantjes geteld (foto 3).

Van de 900 uitgeplante kiemplantjes had zo'n 28% de eerste winter overleefd: dus toch nog succes en vier blij gezichten (en acht zere knieën) deze dag! Volgend jaar gaat het project verder en zijn we weer benieuwd naar de overleving en groei van deze jonge Kleine schorseneren op de Hondsrug. Mede dankzij de steun van de Provincie Drenthe én van de WFD krijgt deze belangrijke en boeiende soort weer een nieuwe kans!

Literatuur

Dijkhuis, J.E. en S. Lijten, 2016: Herstelplan Kleine schorseneer in Drenthe. Verslag werkzaamheden 2016. FLORON, Nijmegen. Rapport FL2016.045/02.

Lijten S.H., J.E. Dijkhuis en S. van der Meer, 2018: Herstelplan Kleine schorseneer in Drenthe. Verslag werkzaamheden 2017 en 2018. FLORON, Nijmegen. Rapport FL2017.028/01.

Foto 3: Stokjes met plantjes en zoekers op de knieën speurend naar Kleine schorseneer in de ecozone, een voormalig landbouwperceel grenzend aan het Zuiderveld (Foto Sheila Lijten).

Zoeken naar Ondergedoken moerasscherm (*Apium inundatum*) op de Vossenbergh

Joop Verburg

Bijna alle leden van de plantenwerkgroep van Natuurvereniging Zuidwolde hadden Ondergedoken moerasscherm (*Apium inundatum*) nog nooit gezien. De naam suggereert ook dat je dat moet zoeken met een duikpak aan. Toch werd besloten om een poging te wagen in De Vossenbergh, een terrein van de Stichting Het Drentse Landschap waar de soort bekend scheen te zijn. Het is lastig zoeken wanneer je niet weet waarnaar je zoekt. Maar evengoed was er veel bijzonders te zien.

We liepen langs het Linthorst Homankanaal en nu en dan een stukje de aanliggende natuurgebieden in om rond te kijken. Opvallend dat ook hier enkele grote plekken begroeid zijn met Japanse duizendknoop (*Fallopia japonica*). Deze invasieve exoot leek wel uit een bult gestorte grond te komen. Niet fijn voor HDL. Maar gelukkig ook allerlei moois. In een sloot stonden enorm grootbloemige exemplaren van Watermuur (*Myosoton aquaticum*). We moesten zelfs even goed kijken om het zeker te weten, maar de vijf stempels waren overtuigend. Verderop werden we verrast door een groot oppervlak met een soort die ook de meesten van ons niet kenden: Moerashertshooi (*Hypericum elodes*). Vroeger een zeer zeldzame plant in Drenthe, maar deze plant van grote schoonheid met donzige blaadjes en fraaie diepgele bloemen duikt tegenwoordig vaker in allerlei natte gebieden. Nog wat verder ineens een stuk met Drijvende waterweegbree (*Luronium natans*). Ook al een zeldzaamheid die speciale aandacht verdient.

Maar nog steeds geen *Apium*. We gaven de moed bijna op want voor ons lag alleen een grotere plas met daaromheen moerassige grond met overal pollen Pitrus. Maar ons volharden loonde, want plots vond iemand van de groep een klein peterselie-achtig plantje tussen de Pitrus. Wanneer je heel goed keek, zat er zelfs een klein wit bloempje in en tenslotte slaagden we er zelfs in om er vruchtjes van te vinden. Geen twijfel meer mogelijk: *Apium inundatum*!

Hoe kan het toch dat zo'n nietig plantje je zo gelukkig kan maken? Het zal wel zo iets zijn als het zoeken naar een speld in een hooiberg en die dan toch vinden.

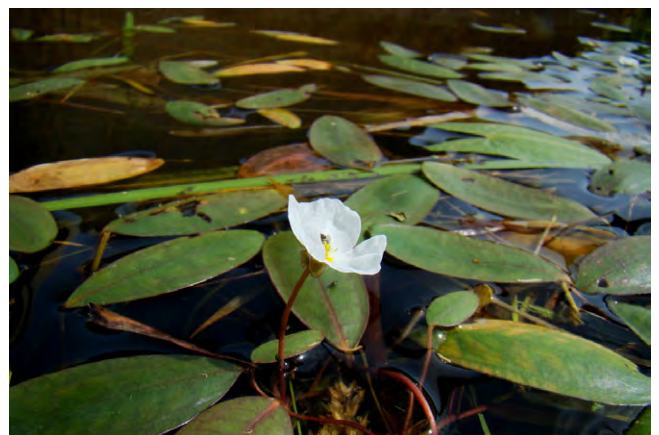

Ondergedoken moerasscherm met minuscule scherm-bloempjes en onmiskenbare vruchtjes (Foto's Joop Verburg).

Speuren naar het kleine (Foto Joop Verburg).

Moerashertshooi, De Vossenbergh
(Foto's Joop Verburg).

Drijvende waterweegbree, De Vossenbergh
(Foto Joop Verburg).

Zes jaar kijken naar planten in de Mandelanden

Jan Klooster, Wietze Koops en Jos Vink namens Werkgroep Mandelanden IVN Borger-Odoorn

In de afgelopen zes seizoenen heeft de werkgroep Mandelanden van IVN Borger-Odoorn de plantengroei in de Mandelanden geïnventariseerd. De inventarisatie vond de eerste jaren plaats per km-hok. Het gebied beslaat delen van vier km-hokken, die respectievelijk in 2014, 2015, 2016 en 2017 zijn geïnventariseerd (Vink, 2018).

In 2018 en 2019 werd na overleg met Het Drentse Landschap het gehele gebied bezocht. Daarbij ging de aandacht speciaal uit naar een dertigtal plantensoorten: kwelindicatoren, zeldzame soorten en zogenaamde SNL-soorten. Dit zijn soorten die door de beheerder moeten worden gemonitord in het kader van het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL). De gegevens werden in 2018 en 2019 door middel van de NOVA-app in het veld ingevoerd en opgenomen in Verspreidingsatlas (Vink, 2018). In de afgelopen jaren hebben we in totaal 323 verschillende soorten gevonden.

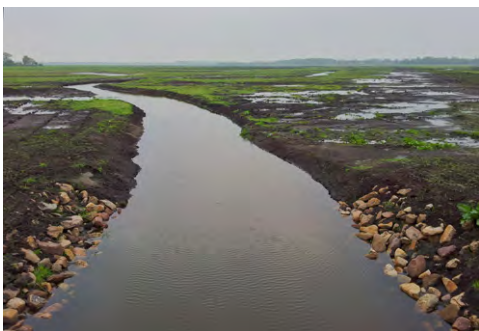

Figuur 1: De ligging van het natuurontwikkelingsgebied Mandelanden bij Borger.

De Mandelanden in Borger

Het door Het Drentse Landschap beheerde natuurgebied de Mandelanden ligt ten zuidwesten van het dorp Borger. Het 120 ha grote terrein wordt ruwweg begrensd door het kanaal Buinen-Schoonoord, de N34, de Borgerderstraat en de Schoolstraat (figuur 1).

De inrichting van het gebied vond plaats in 2012-2013. Hierbij werden het gekanaliseerde Voorste Diep en veel sloten gedempt. Ook werd een ruilverkavelingsweg weggehaald. In het gebied werden diverse slenken en een, nu weer meanderende, nieuwe beek uitgegraven. De afgegraven bovenlaag van de lager gelegen veen- en moerige gronden werd op de flanken van het gebied uitgesmeerd over de hogere zandgronden ter versterking van de komvorm van het beekdal. Met dit grondverzet is 160.000 m³ grond verplaatst. Op de flanken is ook een aantal verdwenen houtwallen opnieuw aangelegd.

Het weer meanderende Voorsterdiep tussen de afgegraven percelen in het begin van het eerste groeiseizoen, begin mei 2013 (Foto Ben Hoentjen).

In feite werden met deze werkzaamheden de ruilverkavelingswerken van 50 jaar geleden teruggedraaid. Naast het kanaliseren van het Voorste Diep werd toen ook de waterstand verlaagd waardoor zelfs akkerbouw in het beekdal mogelijk werd.

Door de recente herinrichting kunnen de Mandelanden nu een waterbergingsfunctie vervullen in het kader van het Deltaplan Water om Nederland voor te bereiden op de klimaatverandering. Aan de benedenstroomse kant is een knijpstuw gemaakt om het water te kunnen opstuwen. Aan de bovenstroomse kant is een gemaal geplaatst om de achter gelegen landbouwgronden van voldoende drooglegging te kunnen voorzien. Dit heeft echter ook tot gevolg dat er water afkomstig uit landbouwgronden het gebied binnen komt. Dit water is rijker aan nutriënten dan uit een oogpunt van natuurontwikkeling gewenst is.

In het gebied komen geen paden voor. Buiten de broedtijd is het gebied vrij toegankelijk. Het dragen van laarzen is een voorwaarde om droge voeten te kunnen houden, maar ook dan zijn niet alle delen begaanbaar.

De structuur van het gebied

In het kader is al vermeld dat het gebied een lager gelegen middendeel kent met hogere flanken aan de randen. Niet alleen is er sprake van hoogteverschil, er is ook verschil in bodem.

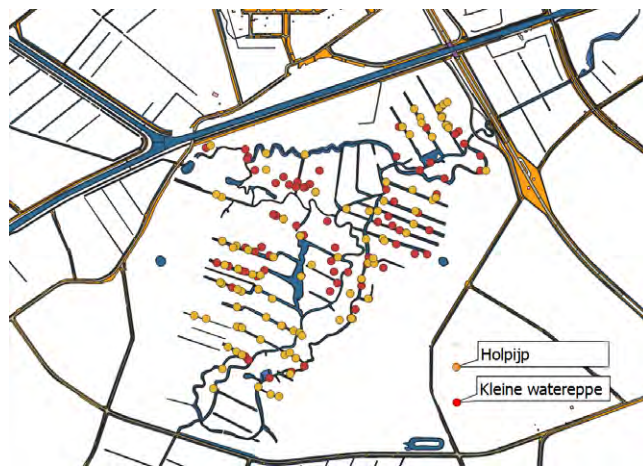
In het vroege voorjaar (februari en maart) van 2019 werd het gebied enkele malen bezocht waarbij we speciaal keken naar de mate van voorkomen van Pitrus (*Juncus effusus*). De bedekking werd in procenten op kaarten aangegeven. Gebleken is dat de bedekking met Pitrus vooral hoog is in het lager gelegen deel van de Mandelanden. Hier varieerde het percentage Pitrus van minder dan 20% tot meer dan 80%, soms op korte afstand van elkaar. Voor deze verschillen hebben we geen verklaring kunnen ontdekken.

Slenkoever met Pitrus met doorschemerende bloeiende Kleine watereppe (Foto Jos Vink).

Daarnaast was het de bedoeling dat we ook de opslag van bomen, vooral Wilgen en Elzen, in kaart zouden brengen. Dit deel van de opdracht is mislukt, omdat tijdens de inventarisatieperiode opslag door de beheerder werd verwijderd waardoor onze gegevens niet meer klopten met de werkelijke situatie. Daarnaast blijkt dat er erg veel jonge opslag tussen de Pitrus en het gras verscholen zit. Veel boompjes zijn kleiner dan 10 cm, waardoor moeilijk een structureel beeld te vormen is.

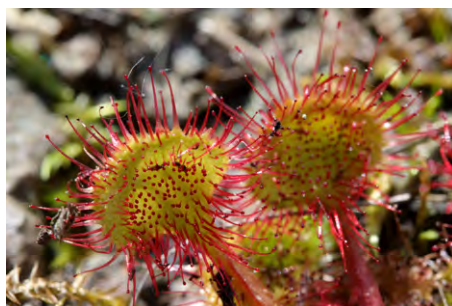
Een deel van kom ligt zo laag dat we dat in voorgaande jaren vanwege de hoge waterstand niet konden bereiken. Ook voor maaimachines is dit deel grotendeels niet toegankelijk. Het gevolg is dat zich hier een meer dan manshoog opschietende vegetatie heeft ontwikkeld met veel Riet (*Phragmites australis*), Grote lisdodde (*Typha latifolia*), Pitrus en opslag van wilgen- en elzensoorten. Uit de verspreiding van een tweetal kwelindicatoren, Kleine watereppe (*Berula erecta*) en Holpijp (*Equisetum fluviatile*) (figuur 1) blijkt dat beide soorten frequent voorkomen in het lager gelegen middendeel, maar dat

Figuur 1 De verspreiding van de kwelindicatoren Kleine watereppe en Holpijp in de Mandelanden in 2019 (Kaart Wietze Koops).

sprake is van een tweetal concentraties aan weerszijden van de hoog opschietende rietruigte. Het lijkt er op dat de kwel van weerskanten van het beekdal komt, zowel van de zijde van het dorp Ees als van de zijde van het dorp Borger.

In het noordelijk deel van de Mandelanden is op het zandgrondgedeelte op een aantal plekken geplagd. In voorgaande jaren zijn hier onder meer Ronde zonnedauw (*Drosera rotundifolia*), Kruipwilg (*Salix repens*), Blauwe zegge (*Carex panicea*) en Moeraswolfsklauw (*Lycopodiella inundata*) gevonden (Vink, 2018). In 2019 doken nieuwe soorten van schraal grasland op: Gewone dophei (*Erica tetralix*), Struikhei (*Calluna vulgaris*), Borstelgras (*Nardus stricta*), Tasjeskruid (*Teesdalia nudicaulis*) en Stekelbrem (*Genista anglica*).

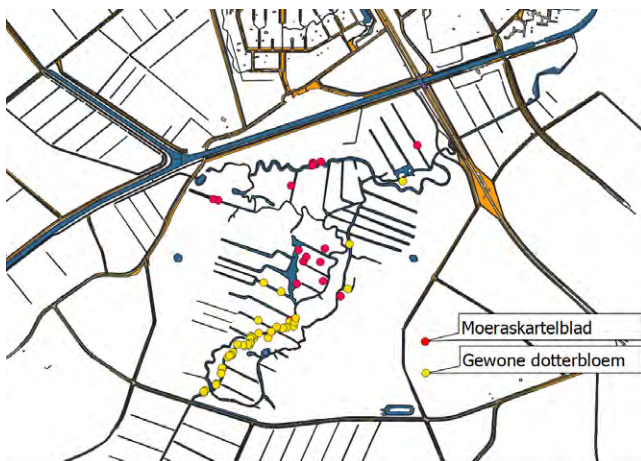
Ronde zonnedauw en Moeraswolfsklauw, twee pioniers op de geplagde schrale plekken in de Mandelanden (Foto's Jos Vink).

Uit het bovenstaande komt de volgende structuur in het gebied naar voren. Het middendeel kenmerkt zich door een hoog opschietende vegetatie met Riet, Lisdodde, Pitrus en wilgen- en elzensoorten. Aan weerskanten hiervan komt veel kwel voor. Op de flanken van het gebied is sprake van een grazige vegetatie gedomineerd door Gestreepte witbol (*Holcus lanatus*) en Gewoon struisgras (*Agrostis capillaris*). Op de geplagde noordzijde van deze flanken ontwikkelt zich heischraal grasland. Jammer is dat hier ook veel opslag komt van Zachte berk (*Betula pubescens*). Ook de eerste Grove den (*Pinus sylvestris*) is al aangetroffen.

Ontwikkelingen in het gebied

Nu we het gebied een aantal jaren volgen, zijn er duidelijke ontwikkelingen waar te nemen. Omdat we de laatste twee jaar van methode zijn veranderd (niet meer het inventariseren van delen binnen één kilometerhok maar het hele gebied) en we ook pas de laatste twee jaren middels de NOVA-app de groeiplaatsen van de te karteren soorten consequent vastleggen, zijn niet alle veranderingen met gedetailleerde gegevens te onderbouwen. Dit neemt niet weg dat we de volgende ontwikkelingen benoemen:

- 1 Afname van pioniersoorten. In de beginjaren vonden we veel Borstelbies (*Isolepis setacea*) en Moerasdroogbloem (*Gnaphalium uliginosum*). Nu in de loop van de tijd het vegetatiedek nagenoeg geheel gesloten is, is er voor deze eenjarige soorten veel minder ruimte om weer te kiemen. Ze komen nog wel voor, maar veel minder dan in het begin.
- 2 Toename van soorten die horen bij Dotterbloemhooilanden. De eerste Gewone dotterbloem (*Caltha palustris* ssp. *palustris*) werd gesignaleerd in 2016. Er groeiden toen een paar exemplaren in het zuidelijk deel 2019 bleek het aantal exemplaren spectaculair

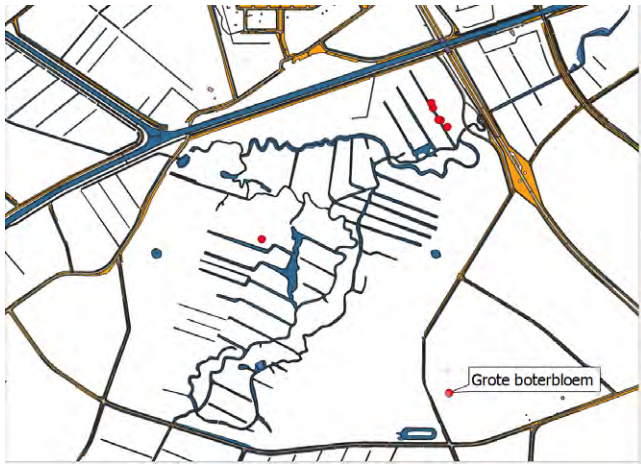
Figuur 2 De verspreiding van de Gewone dotterbloem en Moeraskartelblad in de Mandelanden in 2019 (Kaart Wietze Koops).

Moeraskartelblad (Foto Jos Vink).

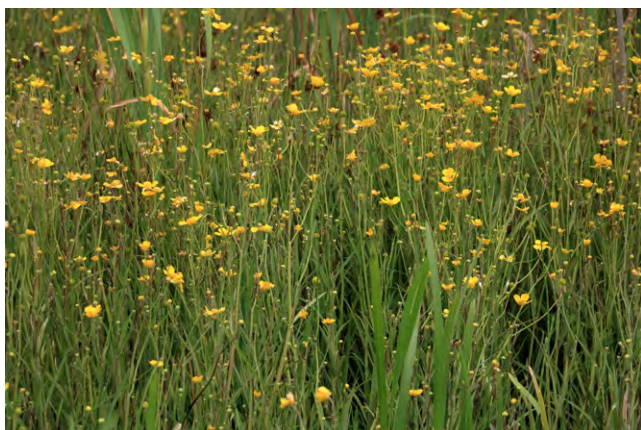
- toegenomen, niet alleen in aantal maar ook voor komen over het gebied. Duidelijk is dat de verspreiding vanuit het zuiden heeft plaatsgevonden. In 2018 kwam Gewone dotterbloem nog alleen langs de beek voor, in 2019 had de soort de beek op veel plekken verlaten (figuur 2).
- 3 Toename van Moeraskartelblad (*Pedicularis palustris*). Opvallend is dat deze soort zich verspreidt vanuit het noordelijk deel. In 2019 zijn de verspreidingsgebieden in elkaar over gelopen (figuur 3).
- 4 Toename van het aantal soorten dat gerekend kan worden tot de Dotterbloemgemeenschap. In voorgaande jaren was al sprake van het voorkomen van Moerasvergeet-mij-nietje (*Myosotis scorpioides*), Echte Koekoeksbloem (*Silene flos-cuculi*) en Egelboterbloem (*Ranunculus flammula*). In de laatste twee jaren zijn daar de volgende soorten bijgekomen: Grote Ratelaar (*Rhinanthus angustifolia*), Moerasbasterdwederik (*Epilobium palustre*), Veelbloemige veldbies (*Luzula multiflora*), Sterzegge (*Carex echinata*) en de Brede orchis (*Dactylorhiza majalis* ssp. *majalis*). In voorgaande jaren hadden we al de Rietorchis (*Dactylorhiza majalis* ssp. *praetermissa*) gevonden. Bij deze nieuwkomers gaat het voorlopig nog om kleine aantallen per soort. We zullen volgen hoe zich dit ontwikkelt.
- 5 Door de verticale waterbeweging in het gebied (in het voorjaar delen blank, in de zomer ook de natste delen bereikbaar op laarzen) heeft de Pluimzegge (*Carex paniculata*) zich sterk uitgebreid. In de eerste jaren kwamen we deze soort vooral langs slenken en de beek tegen, in 2019 kwam deze soort ook binnen de percelen veel voor.

Figuur 4 De verspreiding van de Grote boterbloem in de Mandelanden in 2019 (Kaart Wietze Koops).

6 In het gebied was het voorkomen van de Grote boterbloem (*Ranunculus lingua*) al langer bekend. In de eerste jaren ging het om één groeiplek niet ver van de knijpstuw bij de N34 met minder dan honderd exemplaren. In 2019 konden we hier meer dan duizend planten noteren en was de groeiplek flink uitgebreid (figuur 3). Verrassend was een tweede groeiplek dieper in het gebied, maar wel in het kwelrijke gedeelte, met meer dan 500 exemplaren. Op grond van deze nieuwe vindplaats is de verwachting dat meerdere plekken zullen volgen. Deze verwachting is naar onze mening gerechtvaardigd omdat we in de beek ook de kwelindicator Duizendknoopfonteinkruid (*Potamogeton polygonifolius*) hebben waargenomen.

Massaal bloeiende Grote boterbloem (Foto Jos Vink).

- 7 De eerder genoemde vegetatieontwikkeling op de geplagde delen in de richting van heischraal grasland.
- 8 De jaarlijkse vestiging van nieuwe bijzondere soorten, zoals in 2019 Loos blaasjeskruid (*Utricularia australis*). Deze soort werd in het noordwestelijke deel aangetroffen, verspreid in meerdere sloten met meer dan 50 exemplaren.

Loos blaasjeskruid, in 2019 voor het eerst in de Mandelanden gevonden (Foto Jos Vink).

Beheer

In het eerste beheerplan van Het Drentse Landschap is gekozen voor een graslandbeheer met maaien en afvoeren. Reden hiervoor was de grote kweldruk die enorm grote roestplekken in de afgeplagde delen veroorzaakte. Dit beheer is de afgelopen jaren ook uitgevoerd. Op de hogere flanken vindt ook beweiding door koeien plaats.

Onze bevindingen hebben we tijdens een picknickbank overleg in het gebied met Het Drentse Landschap besproken. Afsproken is dat het oorspronkelijke beheer met name in de kwelgebieden wordt voortgezet. Op veel delen moet blijvend gemaaid worden met een wetlandmaaier. Dit is een relatief dure beheervorm, maar onze verspreidingsgegevens van de kwelindicatoren en van de Gewone dotterbloem en het Moeraskartelblad rechtvaardigen deze keuze.

Het verruigde middendeel krijgt de ruimte om zich verder te ontwikkelen tot een moerasbos. We stelden al vast dat hier de afgelopen jaren vanwege de hoge waterstand amper gemaaid is. De keuze om hier geen beheersmaatregelen meer uit te voeren stoelt dus mede op praktische redenen. Het voordeel is dat hierdoor meer structuur in het gebied komt. Voor veel dieren is dat gunstig en het geeft ook een meer afwisselend landschap.

Zorgen maakt de werkgroep zich over de grote mate van opslag van bomen (vooral wilg en els maar ook berk). Dat dit op korte termijn extra problemen geeft voor het uitvoeren van beheersmaatregelen bleek afgelopen zomer al toen delen van het gebied niet meer gemaaid konden worden wegens de grote stamdikte van de boompjes.

De werkgroep aan het inventariseren in de Mandelanden, eind mei 2019 (Foto Jos Vink).

Ook de bloemrijke graslanden aan de randen van het terrein behouden hetzelfde beheer: deels begraasd en voor een ander deel gemaaid.

Afgewacht moet worden of de schrale, zandige stukjes aan de noordzijde van het gebied waar een heischrale begroeiing is ontstaan in stand kunnen blijven. Kleinschalig plaggen met handkracht kan hiervoor wellicht een oplossing bieden. Mogelijk kan een IVN werkgroep aangevuld met vrijwilligers uit het dorp hiervoor worden ingeschakeld.

Het blijft genieten

De IVN-werkgroep Mandelanden, die al jaren onder aanvoering van Jan Klooster actief is in het gebied, bestond dit jaar uit Jolijt Dijkstra, Wietze Koops, Jan Veldman en Jos Vink. De groep doet het werk met heel veel plezier mede omdat de Mandelanden steeds mooier wordt. Op de avonden waarop we naar planten speurden, werden we dikwijls ook verrast door vogels, reeën en sporen van andere dieren of gewoon door een schitterende zonsondergang.

Literatuur

Vink, J., 2018: Inventarisatie plantengroei in de Mandelanden. Nieuwsbrief Werkgroep Florakartering Drenthe 54: 13-18.

Vink, J., 2018: Inventarisatie plantengroei in de Mandelanden in 2018. Nieuwsbrief Werkgroep Florakartering Drenthe 55: 26-33.

Jolijt Dijkstra aan het eind van de laatste excursie van de Mandelandenwerkgroep, 18 september 2019 (Foto Jos Vink).

Bentepollen: een kleine greep uit de bijzondere plantenvondsten in Drenthe in 2019

Els Heijman en Ben Hoentjen

In onze vaste rubriek Bentepollen lichten we een kleine selectie bijzondere vondsten toe die in Drenthe tijdens het veldseizoen 2019 zijn gedaan. Voor de samenstelling van de tekst is gebruik gemaakt van diverse bronnen, o.m. Verspreidingsatlas en Waarneming.nl vooral wat herkenning en verspreiding betreft.

Voor nog meer bijzondere vondsten is internet een waardevolle bron en kun je de volgende sites raadplegen:

- www.wfdrenthe.nl, rubriek Bijzondere vondsten. Hier vind je een selectief overzicht gericht op Drenthe, ook van vondsten in eerdere jaren.
  - www.Verspreidingsatlast.nl, inloggen > Dashboard > Bijzondere vondsten geeft een landelijk overzicht van eerste vondsten in een kilometerhok.
  - www.Waarneming.nl, inloggen > Recente Zeldzaamheden > Overige soorten. Als je een gebruiker bent van Waarneming.nl kun je je abonneren op zogenaamde Alerts van vondsten van bijzondere soorten (ook van ander soortgroepen), bijvoorbeeld Rode lijstsoorten of zeldzame soorten en aangeven voor welk gebied je hierover een berichtje per e-mail wilt ontvangen. De ervaring leert dat het aantal Alerts voor alleen Drenthe, ook af en toe per dag, flink op kan lopen.
-

Riviertandzaad op drooggevalle oever in De Panjerd bij Veeningen, september 2016. Onder: Bloemhoofdjes van Rivierzandzaad (Foto's Joop Verburg).

Riviertandzaad – *Bidens radiata*

Dit is de vijfde Tandzaad-soort die in je in Nederland kunt vinden. Het is een zeldzame plant die vooral langs droogvallende waterkanten groeit. Rond 1990 werd de soort voor het eerst in het grote rivierengebied ontdekt en sindsdien heeft deze pionier van modderige, kale bodems zich verder over het land verspreid. De bloemhoofdjes zijn omgeven door 10-14 grote wijduitstaande buitenste omwindselbladen, groter in aantal en langer dan bij andere *Bidens*-soorten. Daarnaast valt de groengele kleur van de plant op, net als die van Knikkend tandzaad. De hoofdjes zijn meer breed dan hoog, de vruchtjes zijn kleiner dan bij andere soorten en hebben twee korte tandjes.

Uit Drenthe zijn tot nu toe drie groeiplaatsen bekend. De eerste vondst was in 2016 op de drooggevalle oever van de plas in het waterbergingsgebied De Panjerd bij Veeningen ([http://www.wfdrenthe.nl/Bijzondere vondsten](http://www.wfdrenthe.nl/Bijzondere_vondsten) 2016). Henk Jager en Robertjan Huizing vonden in 2018 één exemplaar in de voormalige vloeivelden van Diependal bij Oranje.

In september 2019 kon de IVN-florawerkgroep Zuidlaren vaststellen dat Riviertandzaad inmiddels in redelijk grote aantallen voorkomt langs De Groeve in het nieuw ingerichte natuurgebied Tusschenwater. In juli was hier door Evert Klomp ook al een grote groeiplek ontdekt in een vlak daarbij gelegen afgegraven perceel. Bij deze melding via waarneming.nl (<http://waarneming.nl/waarneming/view/176872774>) is aangegeven dat het zou gaan om een niet wilde groeiplaats (<https://www.verspreidingsatlas.nl/2458#>).

Bloeiende Oeverbies langs de waterloop in de Broekstukken (Spierveen, Eelde), juli 2015 (Foto Leo Stockmann). Onder: bloeiwijze Oeverbies, Eelde, augustus 2019 (Foto Inge Kuipers Munnike).

Oeverbies – *Bolboschoenus laticarpus*

In juni vond Johan Scheeres deze soort in de oevervegetatie van een waterloop op het industriegebied Buitenvaart bij Hoogeveen. Oeverbies is algemeen in het rivierengebied.

Dit leek aanvankelijk binnen Drenthe de eerste zekere vondst van deze soort, die pas in 2004 als apart taxon is beschreven (<https://www.verspreidingsatlas.nl/8453>). Oeverbies is zowel aan de bloeiwijze als aan de vorm van de nootjes goed te onderscheiden van Heen (*B. maritimus*). De groeiplaats bij Hoogeveen sluit nog enigszins aan bij het overwegend fluviatiele verspreidingsgebied van Oeverbies. Omdat onder de meldingen van Heen van voor 2004 vrijwel zeker ook Oeverbies-vondsten zitten, zijn alle oudere Heen-waarnemingen, dus ook die in Drenthe, in Verspreidingsatlas opgenomen in een combinatiekaart Heen/Oeverbies (<https://www.verspreidingsatlas.nl/1156>).

Ook de PWG IVN Eelde-Paterswolde vond in augustus Oeverbies op een aantal plekken in de oeverzone van de waterloop in de Broekstukken in het zuidwesten van Spierveen (een vrij nieuwe wijk van Eelde): de tweede, op basis van de foto's bevestigde zekere vondst voor Drenthe, tot dat moment.

Echter, op zoek naar oude opnamen ontdekte Leo Stockmann ook een foto van deze plek, gemaakt tijdens de IVN-Plantenwerkgroepsexcursie Spierveen op 23 juli 2015. Ze noteerden toen hier Heen, maar uit de foto blijkt onmiskenbaar dat het Oeverbies is! De eer van de eerste zekere vondst van Oeverbies in Drenthe komt dus toch aan deze plantenwerkgroep toe. Of was Willem Stouthamer de eerste die voor dit km-hok al in 2005 ook Heen aanstreepte?

Drooggevalle natte laagte in het Zuidhijkerzand vol Riempjes, augustus 2019. Onder: bloeiwijzen Riempjes (Foto's Pauline Arends).

Riempjes – *Corrigiola litoralis*

Net als in de droge zomer van 2018 vond Pauline Arends in het Zuidhijkerzand ook in augustus 2019 weer massaal Riempjes in dezelfde drooggevalle natte laagte, waar deze in Drenthe zeldzame pionier de afgelopen 25 jaar af en toe opduikt. Dat gebeurt alleen in jaren als de omstandigheden gunstig zijn: als het voorjaar en de zomer nat zijn verschijnt het niet. In 2006 maakte Bert Blok hier ook foto's van deze soort.

Deze bedreigde Rode lijstsoort is landelijk sinds 1950 zeer ernstig achteruitgegaan (75-100%) (<https://www.verspreidingsatlas.nl/0360#>). Volgens de Atlas van de Drentse flora (p. 156-157) was Riempjes in de periode 1970-1995 al een zeer zeldzame soort (in nog slechts negen km-hokken gevonden). Vanaf 2000 is deze voormalige kensoort van de Grondster-associatie slechts uit 5 km-hokken gemeld: in het Dwingelderveld, het Holtingerveld, de Mepper hooilanden en het Zuidhijkerzand.

Klein glaskruid tegen een muurtje in een groenstrook in Rolde
(Foto's Guus de Vries)

Klein glaskruid – *Parietaria judaica*

Klein glaskruid is een vaste plant die behoort tot de Brandnetel-familie (Urticaceae). Klein glaskruid verschilt van Groot glaskruid (*Parietaria officinalis*) door de niet-holle stengel. De Nederlandse naam Glaskruid slaat op het gebruik van de bladeren als poetsmiddel voor glas. De soort heeft zich verspreid vanuit het Middellandse Zeegebied en de Europese westkust.

Klein glaskruid is in Nederland vooral te vinden in stedelijk gebied (<https://www.verspreidingsatlas.nl/0919>). Guus de Vries trof in september 21 exemplaren in een groenstrook in een woonwijk in Rolde, de eerste vondst voor Drenthe.

Groot glidkruid – *Scutellaria altissima*

Groot glidkruid is een overblijvende vertakte plant met lange bloemtrossen. De bloemen zijn tweekleurig met een lichtblauwe tot blauwpaarse bovenzijde en een witte onderzijde. Na de bloei verschijnen de karakteristieke “schöttelties” (*scutellaria*). Groot glidkruid komt oorspronkelijk uit Centraal- en Oost-Europa. Als tuinplant kan de soort in Nederland verwilderen (<https://www.verspreidingsatlas.nl/5622>). Guus de Vries trof in september de soort bloeiend aan in een houtsingel in Annen.

Groot glidkruid in een groenstrook in Annen. Inzet: bloeiwijze Groot glidkruid (Foto's Guus de Vries).

Wilde sorgo – *Sorghum halepense*

In augustus vond Paul Gelderloos in een ruderaal wegberm in de omgeving van het Oosterse Bos (Schoonebeek) op minstens 250 m afstand van een nabijgelegen boerderij deze soort. Het is de eerste vondst in ZO-Drenthe en eerste Drentse vondst buiten de bebouwde omgeving (<https://www.verspreidingsatlas.nl/1742>). Deze mediterrane grassoort, die gemakkelijk 1.00–1.50 m hoog kan worden is in 2014 voor het eerst voor Drenthe vastgesteld door een vondst van Guus de Vries in Paterswolde. In de jaren daarna trof hij de soort ook in Beilen, Assen en Vries (2019, zie zijn artikel in deze Nieuwsbrief).

De bloeiwijze van Wilde sorgo is driehoekig in omtrek met een rode bloempluim en uitstaande takken. De ongesteelde aartjes zijn eivormig en zijn zo'n 2 mm breed. De mannelijke of onvruchtbare aartjes worden tot 6 mm lang en staan op ongeveer even lange stelen. De zaden zijn langlevend, meer dan 5 jaar.

Wilde sorgo in een verruigde wegberm bij het Oosterbos (Schoonebeek), augustus 2019 (Foto Paul Gelderloos). Inzetten: Aartjes en bladbasis van Wilde sorgo (Foto's Guus de Vries).

Mijn moestuin: een wildernis?

Joop Verburg

Al meer dan 25 jaar hebben wij een moestuin. Op het volkstuintcomplex achter ons huis hebben we twee stukken van 100 m². Regelmatig bemerk ik dat er kritiek wordt geuit op mijn tuin in de zin van “wat een bende!”. Maar evengoed zijn er ook enthousiaste reacties van mensen die snappen dat het goed is om in een tuin de bodem bedekt te houden met eenjarige kruiden.

Ik verwijder wel overmatig onkruid en terwijl ik weinig schoffel, trek ik meestal met de hand wel wat groen weg om te voorkomen dat groente wordt overwoekerd. Dat afval laat ik meestal ter plekke liggen, waar het kan helpen om de bodem niet uit te laten drogen. Water geven doe ik ook in de droge jaren die achter ons liggen, alleen bij het zaaien. Op den duur gaat het naar een composthoop die ik het jaar erop weer over de tuin uitspreid.

Bij het verwijderen van onkruid ga ik selectief te werk. In de loop van de jaren leerde ik allerlei kiemplanten herkennen en ik vind het leuk om een tuin te hebben waarin tussen de groente en het fruit allerlei bloemen en bloempjes bloeien. Zeker wanneer het gaat om soorten die min of meer zeldzaam zijn. Ook verschillende tuinkruiden profiteren daarvan en zaaien zich ieder jaar spontaan uit, zodat je ze niet ieder jaar weer hoeft aan te schaffen. Voor anderen ziet het er dan kennelijk uit alsof er helemaal niets aan gedaan wordt.

Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	Voorkomen in Drenthe	Bijzonderheden:
<i>Amaranthus cruentus</i>	soort Amarant	Zeldzaam	te gebruiken als groente
<i>Amaranthus retroflexus</i>	papegaaienkruid		
<i>Anagallis arvensis</i>	Gewoon guichelheil		
<i>Anethum graveolens</i>	Dille		tuinkruid
<i>Anthriscus cerefolium</i>	Echte kervel		tuinkruid
<i>Asparagus officinalis</i>	Asperge		groente
<i>Berteroa incana</i>	Grijskruid		
<i>Calendula officinalis</i>	Goudsbloem		tuinbloem
<i>Cheilidonium majus</i>	Stinkende gouwe		
<i>Chenopodium ficifolium</i>	Stippelganzenvoet		
<i>Chenopodium polyspermum</i>	Korrelganzenvoet		
<i>Chenopodium schraderianum</i>	Gekiëld druifkruid	Zeldzaam	
<i>Claytonia perfoliata</i>	Wit winterpostelijn		groente
<i>Convolvulus sepium</i>	Haagwinde!		de enige echt hinderlijke
<i>Coriandrum sativum</i>	Koriander		tuinkruid
<i>Coronopus didymus</i>	Kleine varkenskers		
<i>Cosmea spec</i>	Cosmea		tuinbloem
<i>Digitaria sanguinalis</i>	Glad vingergras		
<i>Diplotaxis tenuifolia</i>	Grote zandkool		groente ('ruccola')
<i>Erysimum cheiranthoides</i>	Gewone steenraket		
<i>Euphorbia helioscopia</i>	Kroontjeskruid		
<i>Euphorbia peplus</i>	Tuinwolfsmelk		
<i>Foeniculum vulgare</i>	Venkel		tuinkruid
<i>Geranium pyrenaicum</i>	Bermooievaarsbek	zeldzaam?	
<i>Hypericum perforatum</i>	Sintjanskruid		
<i>Lunaria annua</i>	Tuinjudaspenning		tuinbloem
<i>Malva moschata</i>	Muskuskaasjeskruid		tuinbloem
<i>Misopates orontium</i>	Akkerleeuwenbek	zeldzaam	
<i>Nicandra physaloides</i>	Zegekruid	vrij alg.	
<i>Oenothera biennis</i>	Middelste teunisbloem		
<i>Papaver dubium</i>	Bleke klapproos		
<i>Papaver rhoeas</i>	Grote klapproos		
<i>Papaver somniferum</i>	Slaapbol		
<i>Physalis peruviana</i>	Goudbes	vrij alg.	
<i>Portulaca oleracea</i>	Echte postelijn		groente
<i>Setaria pumila</i>	Geelrode naaldaar		
<i>Setaria viridis</i>	Groene naaldaar		
<i>Urtica urens</i>	Kleine brandnetel		
<i>Verbascum thapsus</i>	Stalkaars		
<i>Verbena hastata</i>	Blauwe verbena		tuinplant
<i>Verbena officinalis</i>	IJzerhard		
<i>Veronica persica</i>	Grote ereprijs		
<i>Viola tricolor 'Hortensis'</i>	Tuinviooltje		
andere ALGEMENE grassen	niet opgenomen		
andere ALGEMENE kruiden	niet opgenomen		

Akkerleeuwenbek (*Misopates orontium*)
(Foto Joop Verburg).

Toch verheug ik mij juist over het feit dat we elk jaar ook in herfst en winter nog volop uit de moestuin kunnen eten. Ik verbaas mij dan over de 'winterklare' zwarte grond bij sommige burens waar niets meer op staat en niets meer te halen is. Een aantal min of meer bijzondere soorten die ieder jaar wel in onze moestuin te vinden zijn, heb ik in een tabel gezet (blz. 18).

Extra voordeel is dat we bijna het hele jaar ook nog een bosje bloemen uit de tuin kunnen plukken. De meest bijzondere soorten zijn planten met ook nog sierwaarde: *Amaranthus cruentus* en Gekield druifkruid (*Chenopodium schraderianum*). Ik geniet van mijn wildernis.

Amaranthus cruentus, die het nog zonder Nederlandse naam moet doen, in moestuin in Zuidwolde, een van de twee tot nu toe bekende Drentse vindplaatsen (bron: Verspreidingatlas) (Foto Joop Verburg).

Gekield druifkruid (*Chenopodium schraderianum*) handhaaft zich al jaren in onze moestuin, tot nu toe de enige groeiplaats in Drenthe (bron: Verspreidingsatlas) (Foto Joop Verburg).

Afbraakterreinen: ruigtekruiden kortstondig in de aanbieder

Guus de Vries (guusfdevries@outlook.com)

Inleiding

In eerdere artikelen over het voorkomen van planten op ruderaal plaatsen in de provincie Groningen in 2014 t/m 2016 bleek dat op 'afbraakterreinen' onverwachte floristische vondsten gedaan kunnen worden.^{4 5} Op de zestien van deze onderzochte gebieden kwamen nogal eens adventieve soorten voor. Vaak waren ze

afkomstig uit de Grassenfamilie, zoals Kanariezaad, Kafferkoren en gierstsoorten.⁴ Benieuwd hoe de soortensamenstelling op vergelijkbare terreinen in Drenthe zou zijn heb ik de afgelopen twee en een half jaar drie van dergelijke terreinen bezocht, in Eelde, Assen en Zuidlaren.

Resultaten

Eelde

Eind januari 2019 passeerde ik in Eelde, precies tegenover museum 'De Buitenplaats', een braakliggend terreintje van ruim 700 m² waarop een gebouw had gestaan. Al vanuit de auto viel het op door een groep afgestorven Doornappels. Ruim 40 bleken er te zijn opgeslagen, wat op zich vrij bijzonder was, omdat het geëgaliseerde terrein te koop stond (Figuur 1 links). De meeste verkopers van braakliggende terreinen bewaken de hoogte

van opschietende vegetatie namelijk angstvallig en proberen een 'verruigde' aanblik te voorkomen door tijdig te maaien. De aanwezigheid van de Doornappels kan mogelijk worden verklaard doordat 'slapende' zaden zijn aangezet tot ontkieming. Met de afbraak van gebouwen en de afvoer van sloopmateriaal wordt de stikstofrijke grond niet alleen verrijkt met kalk maar ook omgewerkt en lekker 'opgeschud'.

Figuur 1 Eelde, 26-01-2019: Doornappel, Zegekruid en Akkerandoorn (Foto's Guus de Vries).

Bij nadere inspectie bleken tussen de Doornappels nog 3 planten Zegekruid met hun kantige vruchtkelken te pronken en waren ruim 40 Akkerandoorns ontkiemd in de luwte van een muur op het zuiden van een pand dat was blijven staan (Figuur 1, midden en rechts). Hoewel de meeste Akkerandoorns niet hoger waren dan 12 centimeter (gemiddelde lengte 7–30 cm),² stonden ze hartje winter nog volop in bloei en hadden

ze vruchten. Ook is de aanwezigheid van Akkerandoorn opmerkelijk aangezien de dichtstbijzijnde groeiplaats zich 2,5 kilometer verderop in Paterswolde bevindt. Daarnaast waren nog zeer algemene soorten present als Vogelmuur, Klein kruiskruid, Paarse dovenetel, Zwarte nachtschade s.s., Stinkende gouwe, Gewone spurrie, Mel-, Stippel- en Korrelganzenvoet, Winterpostelein en Canadese fijnstraal, alle liefhebbers van

voedselrijke grond.¹²³⁷ Opvallend was dat een aantal uitgesproken stikstofminnende soorten ontbrak zoals brandnetels en Akkerdistels.

Precies 100 meter verderop, pal naast restaurant 'De Rooie Kater', lag nog een tweede iets groter stukje braak van ca 900 m². Ook hier had een gebouw gestaan. Behalve een tiental Zwarte nachtschades s.s., stonden hier 26 fors uitgegroeide Donsnachtschades. Ondanks een korte maar hevige vorstperiode waren de afgestorven planten duidelijk herkenbaar aan de flets oranjegele bessen zonder steencilkorrels (Figuur 2

links). Hoewel hier Akkerandoorn ontbrak werd dit goedgemaakt door de aanwezigheid van een eveneens door vorst gevelde Kransnaalbaar en op nog geen meter er vandaan bevonden zich de restanten van een voor mij vreemde Doornappel. De vruchten waren reeds verteerd, maar resten van stekels waren nog zichtbaar en duidelijk grover dan van een 'gewone' Doornappel (Figuur 2 midden en rechts). Het bleek om *Datura ferox* te gaan, een soort die sinds 2008 landelijk bekend is van vier locaties: Amsterdam 2008, Wageningen 2014, Culemborg 2015 en Rotterdam 2017.⁶

Figuur 2 Eelde, 26-01-2019: Donsnachtschade, *Datura ferox* en vrucht (rechts) (Foto's Guus de Vries).

Een half jaar later (juli 2019) bezocht ik beide terreintjes opnieuw. Ze waren wonder boven wonder nog steeds met rust gelaten maar lagen er uitgedroogd bij vanwege de langdurige hitteperiode. Op het kleinste terrein was een fractie van het zaad van de Doornappels ontkiemd en van de eerder aangetroffen bijzondere soorten Zegekruid en Akkerandoorn was geen spoor meer te bekennen. Het terrein had een complete gedaante-verwisseling ondergaan. Het was gekoloniseerd door honderden planten Canadese fijnstraal die een ware monocultuur vormden, terwijl vooraan de weg, pal onder het verkoopbord, zich een Hoge fijnstraal had genesteld.

Ook op het tweede wat groter terreintje ontbraken de eind januari nog waargenomen adventieve soorten. Hier was echter niet Canadese fijnstraal de pioniersoort, maar Klein streepzaad. Ondanks de wekenlange droogte stonden tientallen planten volop in bloei en waren tot vruchtzetting overgegaan.

Bij nog een derde bezoek in de nazomer bleek zich op het kleinste terrein een tiental bloeiende planten van *Amaranthus cruentus* te hebben gevestigd, een bietenrode soort die gemakkelijk te verwarren is met de veel algemener voorkomende *Amaranthus hypochondriacus*. Ze zijn van elkaar te onderscheiden doordat *Amaranthus cruentus* schutbladen heeft die maximaal anderhalf keer zo lang zijn als de bloemdekbladen, terwijl deze bij *Amaranthus hypochondriacus* dubbel zo lang zijn.⁶ Overigens zijn beide soorten niet opgenomen in *Heukels' Flora ed. 23*,¹ wel de eveneens rode *Amaranthus caudatus*, die bloeiwijzen in bollen heeft en vanaf de voet overhangende schijnaren.²⁷ Op het grotere terrein van 900 m² wachtte nog een andere verrassing: op een gestorte hoop grond stond een fraai uitgegroeide Wilde sorgo te bloeien. Deze overblijvende plant was ik de afgelopen vijf jaar eerder in Drenthe tegengekomen, steeds op ruderaal plaatsen: Meppel 2014 †, Paterswolde 2014 †, Zuidlaren

2014 †, Assen 2015, Beilen 2017, Vries 2017.⁶ Op de drie laatste locaties handhaaft de plant zich nog steeds; op de overige heeft ze door menselijk ingrijpen het veld moeten ruimen.

Tijdens de bezoeken aan bovenstaande terreintjes in Eelde moest ik onwillekeurig terugdenken aan twee

vergelijkbare terreinen die ik eerder bezocht had: die aan de Troelstralaan e.o. in Assen, van januari 2018 tot januari 2019 en aan de Heerdelaan e.o. in Zuidlaren vanaf juli 2016 tot januari 2019. In Assen was het terrein bijna vijf keer, in Zuidlaren vier keer zo groot als de twee samen in Eelde (Tabel 1).

Assen

Met name de sloop- en bouwplaats in Assen heeft een flink aantal 'niet alledaagse plantensoorten' opgeleverd. Evenals in Eelde waren, na het afvoeren van het sloopmateriaal op het vlak gemaakte terrein, ruim 100 Doornappels opgeslagen waaronder een tiental *Datura stramonium* var. *tatula* en een schitterend adventief *Datura innoxia*, inheems in Midden-Amerika. De variëteit *tatula* onderscheidt zich van de 'gewone' Doornappel door de paars aangelopen stengels, bladnerven en

kelkbladeren (Figuur 3 boven). *Datura innoxia* valt op door zowel de behaarde stengels en bladeren als de omgebogen vruchten (Figuur 3 onder). Vanaf 2000 is ze in Nederland op tien locaties aangetroffen, voornamelijk in het midden van het land.⁶ Met andere woorden: een zo noordelijke waarneming is vrij uitzonderlijk! Dit geldt eveneens voor de vondst van een exemplaar van Kleinbloemig kaasjeskruid op hetzelfde terrein, er niet ver vandaan. Beide soorten zijn nieuw voor Drenthe.^{6,7}

Figuur 3 Assen, 29-08-2018: Boven: *Datura stramonium* var. *tatula*, onder: *Datura innoxia* (Foto's Guus de Vries).

Zuidlaren

Op het afbraakterrein in Zuidlaren daarentegen zijn geen spectaculaire adventieve soorten/nieuwkomers aangetroffen. Wel zijn er tijdens de braakperiode hoge aantallen Akkerandoorns geteld (Tabel 2). Na voltooiing van de nieuwbouw waren de aantallen van deze soort

nog spectaculairder: in de pas ingerichte groenstroken, al dan niet ingeplant met beukenhaag, sloegen ruim 800 Akkerandoorns op (september 2018). Hiervan had november 2019 ruim een derde de schoffelwerkzaamheden overleefd.

De afbraakterreinen met elkaar vergeleken

Tabel 1 geeft een overzicht van de opmerkelijkste soorten op de drie onderzochte Drentse afbraakterreinen. Daarvan is ongeveer de helft een adventieve soort. Opvallend is de hoeveelheid plantensoorten behorend tot de Grassenfamilie. Hierbij spant Zuidlaren de kroon met 12 verschillende soorten. De meeste van deze eenjarige grassoorten kwamen echter in bescheiden aantal voor (1 tot 6 exemplaren) zoals Kanariezaad, Kransnaalbaar, Kafferkoren en twee gierstsoorten. Ze

Geelrode naalbaar en Groene naalbaar.

Overigens verraden *Amaranthus cruentus*, Quinoa, Zegekruid, de tabaksoorten en mogelijk ook Donsnachtschade de invloed van tuinen.

Behalve genoemde grassen en een aantal opportunistische soorten als Alsemambrosia, diverse amaranten en fijnstralen, bloeide ook een aantal akkerkruiden op (Tabel 2).

Tabel 1 Plantensoorten op drie afbraakterreinen in Eelde 2019, Assen 2018 en Zuidlaren juli 2016-2019. A = 1 ex, B = 2-5, C = 6-25, D = 26-50, E = 51-500, F = 501-5000, G = > 5000.

Soort	Adventieve soort?	Eelde 1600 m ²	Assen 7900 m ²	Zuidlaren 6400 m ²
Kanariezaad	Adv	–	–	B
Pluimgierst	Adv	A	C	–
Draadgierst		–	–	B
Europese hanenpoot		D	F	E
Geelrode naalbaar		–	C	D
Kransnaalbaar		A	–	–
Trosgierst	Adv	–	–	B
Groene naalbaar		–	C	E
Harig vingergras		C	F	E
Kafferkoren	Adv	–	B	B
Wilde sorgo		A	–	–
Maïs	Adv	–	A	–
<i>Amaranthus cruentus</i>	Adv	D	–	–
Papegaaienkruid		–	–	A
Basterdamarant		–	A	A
Quinoa	Adv	–	–	A
Zegekruid		B	B	C
Doornappel		D	E	E
Tabak	Adv	–	B	–
Boerentabak	Adv	–	A	–
Donsnachtschade	Adv	D	–	–
Alsemambrosia	Adv	A	B	–
Canadese fijnstraal		E	F	D
Hoge fijnstraal		A	C	–
Zomerfijnstraal	Adv	–	B	C

hebben echter ‘een beperkte houdbaarheid’ aangezien de meeste van hen bij de eerste nachtvorst het loodje leggen. Ook keren ze het volgende seizoen niet terug doordat ontkieming uit zaad achterwege blijft. De kans op inburgering is dan ook nihil. Een uitzondering hierop vormen Europese hanenpoot en Harig vingergras die zich na eerste vestiging vaak jaren staande weten te houden. Dit geldt ook, zij het in mindere mate voor

Daaronder bevond zich een aantal soorten die volgens de *Atlas van de Drentse Flora* ‘minder algemeen voorkomen’ zoals Rood guichelheil (zeer zeldzaam), Akkerereprijs (vrij zeldzaam), Grote (vrij algemeen (?)) en Bleke klaproos (vrij zeldzaam)⁷ (Figuur 4). De zeldzame Akkerandoorn⁷ was zelfs op alle locaties vertegenwoordigd, maar houdt na afronding van de nieuwbouw tot nu toe alleen in Zuidlaren stand.

Tabel 2 Akkerkruiden op drie afbraakterreinen in Eelde 2019, Assen 2018 en Zuidlaren juli 2016–2019.
A = 1 ex, B = 2–5, C = 6–25, D = 26–50, E = 51–500, F = 501–5000, G = > 5000

Soort	Eelde 1600 m ²	Assen 7900 m ²	Zuidlaren 6400 m ²
Grote klapproos	–	–	D
Bleke klapproos	–	–	B
Akkerviooltje	–	–	B
Witte krodde	–	C	D
Zwarte nachtschade	C	D	D
Hondspeterselie	B	C	C
Akkermunt	–	B	–
Akkerereprijs	–	B	–
Rood guichelheil	–	C	C
Akkerandoorn	D	C	E

Figuur 4 Rood guichelheil, Assen 2018, Akkerereprijs, Zuidlaren 2018, Bleke klapproos, Zuidlaren 2018 (Foto's Guus de Vries).

Nawoord

Bij landelijke inventarisaties is in het verleden naar verhouding weinig aandacht besteed aan urbane gebieden.³ Tegenwoordig neemt de belangstelling hiervoor sterk toe met name in de Randstad en het midden van het land. Veel van de nieuwkomers, vooral afkomstig uit het Mediterrane gebied bereiken Nederland vanuit het zuiden en profiteren hier van de mildere klimaatomstandigheden.¹ Binnen dit Urbane district vormen afbraakterreinen een specifieke categorie.^{1,4,5}

Conclusies

De afbraakterreinen in Eelde en Assen hebben de provincie Drenthe tenminste vijf nieuwe soorten opgeleverd, namelijk Donsnachtschade, *Amaranthus cruentus*, Kleinbloemig kaasjeskruid en twee *Datura*-soorten, alle adventieve planten. Daarnaast is een aantal vrij zeldzame soorten aangetroffen dat behoort tot de Grassen-, Amaranten- en Nachtschadefamilie, en een aantal vrij zeldzame of zeldzame eenjarige akkerkru-

iden met als uitblik hoge aantallen Akkerandoorns. Dergelijke vaak nitraat- en kalkrijke terreinen kunnen juist in een stedelijke omgeving waar de minimumtemperaturen in de winter tot 3° C hoger kunnen zijn, voor warmteminnende nieuwkomers aantrekkelijk zijn. Net als bij spoorbanen wordt onderzoek in sterke mate bemoeilijkt door 'onneembaar' hekwerk. Een verrekijktje wil nog wel eens helpen.

den met als uitblik hoge aantallen Akkerandoorns. De tussen 2014 en 2016 onderzochte sloofterreinen in de provincie Groningen vormen wat betreft floristische rijkdom een zwakke afspiegeling van die in Drenthe, aangezien het aantal adventieve soorten behorend tot de Grassen- en Amaranthenfamilie lager was. Wat betreft de akkerkruiden is er een grotere diversiteit aan algemene soorten (Gewone duivenkervel, Grote

ereprijs, Ingesneden dovenetel), maar tegelijkertijd zijn de Groningse afbraakterreinen minder rijk aan zeldzame soorten. Zo ontbrak er bijvoorbeeld Akkerandoorn. De overige Drentse akkerkruiden waren wel

vertegenwoordigd op de sloofterreinen in de provincie Groningen, vaak ook in grotere hoeveelheden, omdat de meeste van hen een voorkeur voor voedselrijke bodems vertonen (Akkerereprijs, Rood guichelheil).

Bronnen

- 1 T. Denters, 2004: *Stadsplanten, veldgids voor de stad*. Fontaine Uitgevers BV/Ton Denters, 's- Grave-land.
- 2 R. van der Meijden, 2005: *Heukels' Flora van Nederland*, ed. 23. Wolters-Noordhoff, Groningen/Houten.
- 3 J. Schaminée, K. Sýkora, N. Smits, M. Horsthuis, 2010: *Plantengemeenschappen van Nederland*, ed. 1. KNNV Uitgeverij, Zeist.
- 4 G.R. de Vries, 2017: Planten op ruderaal plaatsen in de provincie Groningen. *Floron Nieuwsbrief Groningen* 24: 14-20.
- 5 G.R. de Vries, 2017: Ethiopisch graan bij Scheemderzwaag. *Floron Nieuwsbrief Groningen* 24: 20-23.
- 6 www.waarneming.nl
- 7 Werkgroep Florakartering Drenthe, 1999: *Atlas van de Drentse Flora*. Schuyt en Co Uitgevers en Importeurs BV, Haarlem/Werkgroep Florakartering Drenthe.

Muizenstaart, gevonden tijdens de WFD-excursie bij Ansen, 20 april 2019
(Foto Joop Verburg).

Nieuws van het Validatiefront

Ben Hoentjen en Els Heijman

We kunnen weer terugkijken op een mooi en lang veldseizoen met vele zomerse, tropische en droge dagen. Vele floristen zijn regelmatig op stap geweest en hebben florawaarnemingen vastgelegd met behulp van de NOVA app. Bij thuiskomst laad je de waarnemingen op en de administratie is weer op orde, wat een gemak! Alle gegevens worden verzameld op Verspreidingsatlas.nl. Vanuit de Verspreidingsatlas gaan de waarnemingen naar de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). Voordat ze daarin worden opgenomen vindt controle en validatie plaats om er zeker van te zijn dat de waarnemingen correct zijn. Pas daarna zijn ze beschikbaar voor onderzoek, bescherming en beleid.

Validatie

Bij de validatie doorloopt elke waarneming een aantal geautomatiseerde zogenaamde validatieregels, waaraan de waarneming moet voldoen om goedgekeurd te worden. Daarbij wordt onder andere gekeken of de betreffende soort al eerder uit de (directe) omgeving van de opgegeven vindplaats bekend is. Alleen waarnemingen die door deze validatietest komen, gaan direct door naar de NDFF. De niet goedgekeurde waarnemingen én alle meldingen met een foto, blijven in Verspreidingsatlas staan tot ze door een validator zijn goedgekeurd. Als Floron-validatoren zijn daartoe o.a. de districtscoördinatoren gerechtigd, die goed bekend zijn met de plantengroei in hun district en ook de actieve waarnemers kennen.

Aan de slag met de lijsten van 2019

Binnenkort gaan de validatoren de openstaande validaties van 2019 in behandeling nemen.

Het validatieteam bestaat uit: Hink Been, Luciënne Japchen, Ben Hoentjen, Annie Vos, Ellen Vissia en Els Heijman.

Met vereende krachten gaan we proberen om dit winterseizoen alle nog te valideren waarnemingen van 2019 (en eerder) weg te werken. Dit kan betekenen dat je binnenkort van één van de validatoren een bericht of een vraag krijgt. Dit bericht is afkomstig van Verspreidingsatlas serviceteamndff@natuurloket.nl en is te herkennen aan de tekst: *Je hebt een bericht ontvangen in de NDFF Verspreidingsatlas*

Via een bijgesloten link kun je reageren op het bericht. Kom je er niet uit, aarzel dan niet en stuur een mailtje naar info@WFDrenthe.nl, we helpen je graag verder! Ook jouw hulp is welkom

Maar ook jij kunt ons helpen. Neem eens de tijd om in te loggen op Verspreidingsatlas en te kijken bij je eigen lijsten (ga naar Tab Waarnemingen, klik op Mijn lijsten). Hier vind je alle lijsten die je afgelopen jaar hebt opgeladen. Loop de lijsten nog eens door en kijk of er waarnemingen zijn die niet automatisch gevalideerd zijn. Dit zie je aan de drie puntjes (...).

Als je zeker bent van je waarneming hoeft je niets te doen. Maar mogelijk heb je je vergist en toch een verkeerde soort ingevoerd. Dan kun je je waarneming wijzigen met het 'potlood'-icoontje. Vaak zal de waarneming dan als nog automatisch worden gekeurd en hoeft de validator je er niet over lastig te vallen.

Tips en Tricks

Wat jij nu al kunt doen om ons verder te helpen:

1. Log in op Verspreidingsatlas en controleer je lijsten! Het overkomt ons zelf ook regelmatig dat je toch per ongeluk een verkeerde soort hebt ingevoerd, bijv. Canadese guldenroede in plaats van de meest in Drenthe voorkomende Late guldenroede. Canadese guldenroede heeft een geheel behaarde stengel incl. onderzijde blad. Kun je je niet met zekerheid herinneren dat je beharing hebt gezien, wijzig deze soort dan naar Late guldenroede.
2. Zorg ervoor dat je de juiste benaming kiest, met Geslachtsnaam én Soortnaam. Dus geen Braam (G) maar Gewone braam. Onze ervaring is dat je vooral bij het gebruik van Nederlandse namen makkelijk op de geslachtsnaam klikt, bijvoorbeeld Lijsterbes in plaats van Wilde lijsterbes, of Vuilboom in plaats van Sporkehout.
3. Let op niet-inheemse soorten, zet Herkomst op Verwilderd in plaats van Wild.

Mocht je vragen hebben, aarzel niet om een mail te sturen naar wfdrenthe@gmail.com, we helpen je graag verder.

	Soortnaam	Datum	Waarnemer	Locatie	Aantal	+	🗑️	📷	?	⚡	✓
🔍	Echte guldenroede - Solidago virgaurea	17 sep 2018 16:48	Els Heijman	schipborg eo	C (6-25)	+	🗑️				...
🔍	Waterngentiaan - Nymphoides peltata	3 jun 2018 14:34	Els Heijman	schipborg eo	E (51-500)	+	🗑️				✓
🔍	Waterviolier - Hottonia palustris	3 jun 2018 15:08	Els Heijman	schipborg eo	D (26-50)	+	🗑️				✓

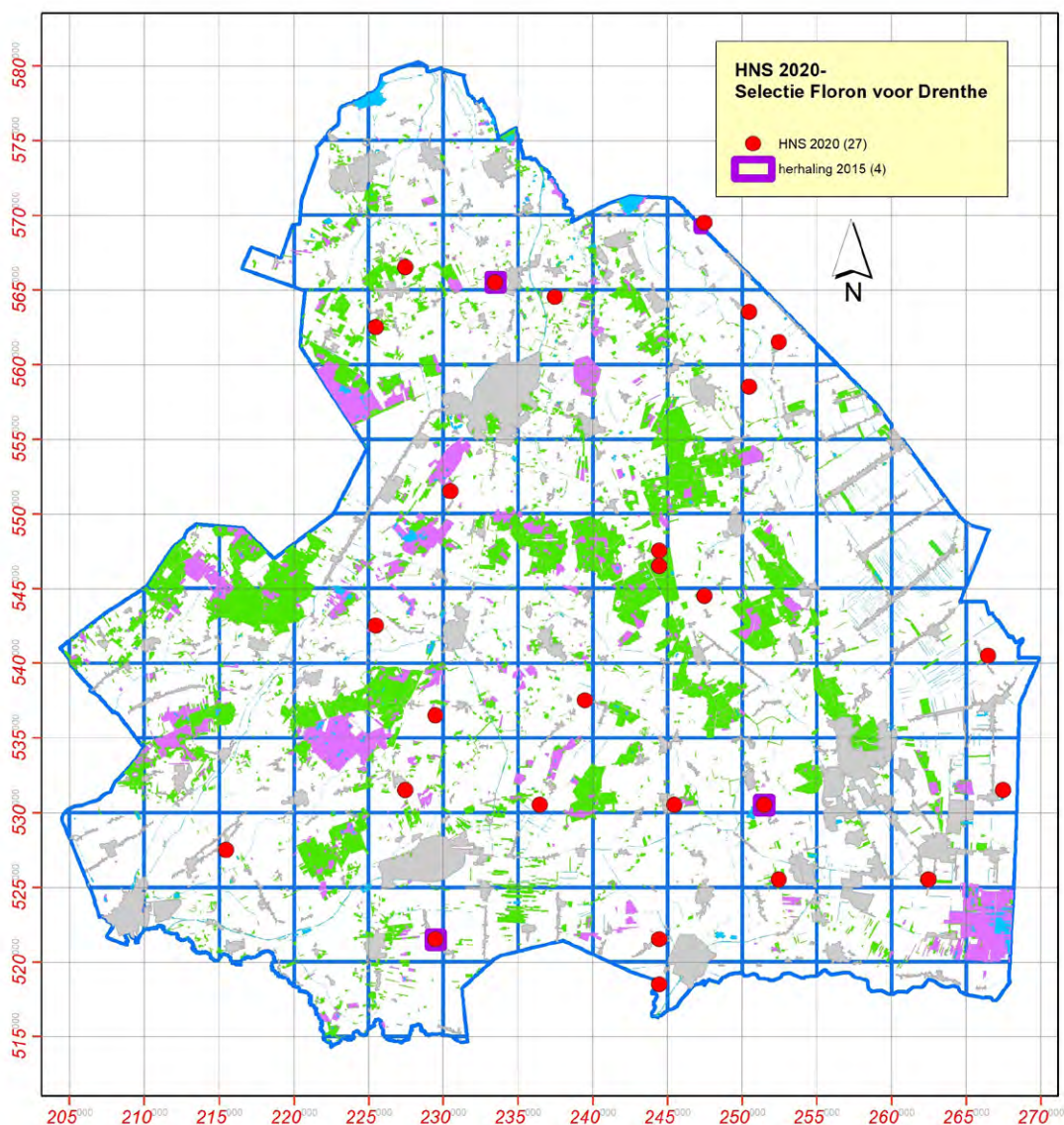
HNS-hokken 2020 bekend

Els Heijman en Ben Hoentjen

Eind november kregen we van het Floron-Landelijk Bureau het voorstel binnen voor de Drentse km-hokken voor Het Nieuwe Strepen (HNS)-project 2020. Die hebben we beoordeeld op toegankelijkheid en ingeschatte tijd om het hok volgens de HNS-methodiek te kunnen inventariseren. Van deze selectie bleek één km-hok bij Ruinerwold slecht toegankelijk. Daarvoor hebben we een aangrenzend alternatief voorgesteld. Om de keuze in NW- en ZO-Drenthe iets groter te maken hebben we hier nog een hok toegevoegd. Ook bleek ons dat, gezien de ervaringen in de afgelopen jaren, voor alle hokken geldt dat een bezoektijd van 4–8 uur voldoende is om een goed beeld van de actuele flora te krijgen. Omdat we geen reactie hierop hebben gekregen, gaan we ervan uit dat je **vanaf 7 januari** binnen Drenthe op Verspreidingsatlas uit 27 HNS-hokken kunt kiezen voor een eerste of tweede bezoek (figuur 1). Zoals de laatste jaren gebruikelijk is een klein aantal (3) daarvan vijf jaar geleden ook in het kader van HNS geïnterviewd.

Hoe ging het ook weer?

Het Nieuwe Strepen-project is opgezet om de manier van inventariseren te standaardiseren zodat de verzamelde gegevens beter bruikbaar zijn om vast te stellen of een soort voor- of achteruit gaat. Betrouwbare trendgegevens zijn belangrijk voor het behoud en de bescherming van onze wilde flora, en zijn o.a. de basis voor het periodiek bijstellen van de Rode lijst van bedreigde plantensoorten.

Vanaf 7 januari kunnen in Drenthe voor het HNS-project 2020 weer 27 km-hokken gereserveerd worden.

Op www.verspreidingsatlas.nl/projecten/floron/nem-vaatplanten.aspx vind je de richtlijnen voor de werkwijze in het veld. Een van de 'voorschriften' is dat, ingeval voor een hok 4-8 uur als te besteden veldtijd geldt, je minstens vier, maar maximaal acht uur in dat hok mag inventariseren.

Dat hoeft niet op één dag, maar wel binnen veertien dagen vanaf het eerste bezoek.

Maar bij HNS mis ik soorten...

De HNS-methodiek geeft menig een nog steeds het gevoel dat de soortenlijst voor het onderzochte hok niet compleet is omdat voorjaars- dan wel najaarssoorten zijn gemist, afhankelijk van het gekozen inventarisatiemoment. Dat wordt deels goed gemaakt als de tweede 'streper' (of groep van 'strepers') op een ander moment in het seizoen op pad gaat. Maar meestal weet je dat niet van elkaar.

Om dat knagend gevoel van onvolledigheid kwijt te raken staat het je vrij meerdere keren in het seizoen een rondje door je hok te maken en bij te houden wat je vindt. In je HNS-ronde moet je dan wel weer alle soorten noteren die je tegenkomt en alle biotopen in het hok aandoen. Alleen de waarnemingen van deze bezoeken doen mee voor HNS.

Voor wie met de NOVA-app werkt, en dat is geleidelijk aan bijna iedereen, kun je beide lijsten makkelijk uit elkaar houden door voor het hele seizoen een formulier voor het km-hok aan te maken en een apart formulier voor de HNS-ronde.

Altijd een keur aan niet-HNS-hokken om te inventariseren

Zijn alle HNS-hokken al gereserveerd of de nog vrije hokken te ver weg, dan kunnen we je altijd nog een kaartje sturen van de hokken bij je in de buurt die nodig weer eens aan de beurt moeten komen. Als je die volgens de methodiek van HNS onderzoekt, dan mag je de gegevens ook als zodanig naar Verspreidingsatlas doorgeven. Maar ook de gegevens van elk ouderwets gestreept hok zijn van harte welkom en waardevol! Laat ons maar weten waar je dit seizoen graag aan de slag wilt (wfdrenthe@gmail.com).

Succes en veel plezier in het veld!

Maanvaren, Fochteloerveen, eind juni 2019
(Foto Michiel Thomas).

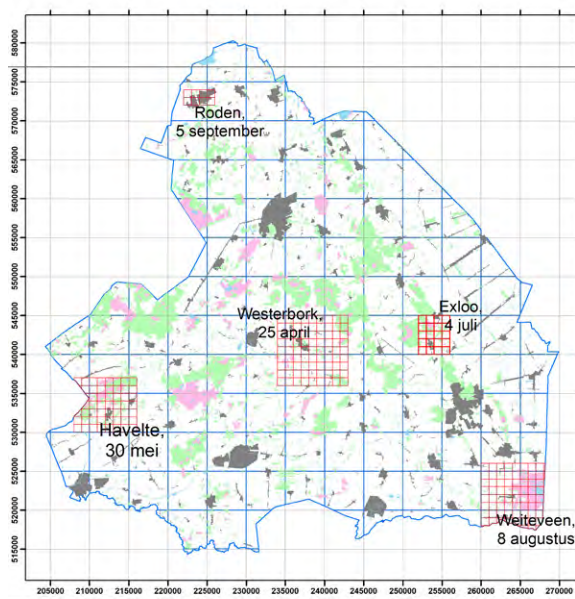

Excursieprogramma 2020

Zoals ieder jaar hebben we ook voor 2020 geprobeerd de excursies te spreiden over de provincie (Figuur 1).

Ten tijde van het versc hijnen van deze Nieuwsbrief zijn nog niet alle startplaatsen bekend of besproken. Zo mogelijk staan die in het geactualiseerde excursieprogramma, dat op de WFD-dag beschikbaar is. In elk geval is het verzameladres tijdig voor het begin van elke excursie te vinden op www.WFDrenthe.nl. Net als de laatste jaren gebruikelijk sturen we gedurende het seizoen ook weer enkele WFD-updates met de aankondiging van de eerstkomende excursies.

- Alle excursies beginnen om 10 uur.
- Van beginnend tot volleerd florist: Iedereen is welkom.
- Opgave is niet nodig, houd de website in de gaten: <http://www.wfdrenthe.nl>
- Vragen over vervoer? Mail naar WFDrenthe@gmail.com

Figuur 1 WFD/Floron D5 Excursiegebieden 2020.

25 april 2020: Omgeving Westerbork

We bezoeken km-hokken in de omgeving van Westerbork waar relatief weinig actuele gegevens van bekend zijn. We zijn benieuwd wat we aan voorjaarsflora aantreffen.

30 mei 2020: Omgeving Havelte

Terwijl floristische hotspots als de Havelterberg, de Kleine en Grote startbaan en het Holtingerzand, terecht, regelmatig bezoek van floristen krijgen, zijn er in de omgeving van Havelte nog diverse gebieden waar na 2000 nog maar weinig nieuwe gegevens verzameld zijn.

4 juli 2020: Omgeving Exloo

Ook in de omgeving van Exloo liggen nog genoeg km-hokken die wel weer eens een bezoek waard zijn. Ook natuurgebieden als het Molenveld en de Zoersche Landen komen voor een bezoek in aanmerking (als het waterpeil en de hoogte van de vegetatie aldaar het toelaten).

8 augustus 2020: grensgebied met Duitsland in ZO-Drenthe

In de uiterste ZO-hoek van Drenthe liggen uitgestrekte gebieden waar nauwelijks floristen komen en die dus interessante verrassingen kunnen opleveren. We starten in Weiteveen.

5 september 2020: Roden

Traditie getrouw afsluiting van het veldseizoen met een 'stadsexcursie' gericht op de flora van het stedelijk gebied, waar zich voortdurend nieuwe soorten vestigen, mede onder invloed van de klimaatverandering.

Feestelijke afsluiting van de laatste WFD-excursie van 2019, 7 september: een wafel met warme kersen bij de koffie of thee (was in de aanbieding) na een af en toe kletsnatte daag (Foto Joop Verburg).

WFD medewerkersbijeenkomst

zaterdag 22 februari 2020

‘De Meent’, Stationsweg 159, 9471 GP Zuidlaren

Graag nodigen we je uit voor de jaarlijkse medewerkersbijeenkomst.

Programma

Vanaf 9.30 staat de koffie klaar

- 10:00 **Welkom** – Joop Verburg, dagvoorzitter
  - 10:10 **Terugblik op veldseizoen 2019 en vooruitkijken naar 2020** – Ben Hoentjen
  - 10:30 **‘Mijnwerkers’** – Ben van As, nachtvlinderspecialist Vlinderwerkgroep Drenthe
  - 10:45 **Beeldherkennings-apps: vloek of zegen?** – Edwin de Weerd.
  - 11:00 **Stikstof en schrale graslanden in Drenthe** – Jan Roelofs, emeritus hoogleraar Aquatische Oecologie & Milieubiologie, Radboud Universiteit Nijmegen
  - 11:45 **Uitreiking Drentse floraprijs 2020** door mevrouw Ali Edelenbosch, voorzitter Stichting Het Drentse Landschap.

  - 12:00 – 13:15 Lunchpauze (voor iedereen is er soep/koffie/thee/melk)
Tijdens de pauze is er een doorlopende diaprojectie over bijzondere vondsten en de WFD-excursies in 2019 (gemaakt door Willem Braam)

  - 13:15 **De eik en haar bewoners** – Geert de Vries

  - 14:15 Korte pauze

  - 14:30 **Ganzenvoeten en nieuwkomers die er gekleurd op staan** – Guus de Vries
  - 14:40 **Test je florakennis...** – Willem Braam en Joop Verburg
  - 15:15 **Sluiting** door Joop Verburg
-

Graag opgeven!

Om ervoor te zorgen dat we voor iedereen voldoende soep/koffie/thee etc. in huis halen, willen we je dringend verzoeken om je **vóór 16 februari 2020** op te geven. Bij voorkeur per e-mail heijman7@outlook.com, eventueel telefonisch 050-4092836. Ook voor vragen over vervoer kun je hier terecht.

In volle aandacht voor een presentatie tijdens de WFD-dag 2019 (Foto Karin Uilhoorn).